

**M. T. AYBEK'İN "NEVÂİ" ADLI ROMANINA SOSYOLOJİK
AÇIDAN BİR YAKLAŞIM**

Hüseyin BAYDEMİR*

Musa Taşmuhammedov Aybek (1905-1970), 20.yy. Özbek edebiyatının önde gelen temsilcilerinden birisidir. En önemli eseri olan "Nevâî"¹, edebiyat alanında yazarın ölümsüzleşmesini sağlamıştır.

Romanı edebiyat sosyolojisi açısından ele aldık. Bu yöntemle göre ilk aşamada romanda için çözümleme yapılarak romanın edebî haritası çıkarılır:

Zaman-Mekân: Romandaki zaman ve mekânlar, olayların akış sırasına göre verilir.

Romandaki Belli Başlı Kişilerin Kişilik Özellikleri: Gerek romancının yaptığı tasvirlerle, gerekse dramatisasyondaki dolaylı anlatımlara başvurularak kişiler tanıtır.

Olay Örgüsü: Olaylar önemlilikleri bakımından seçilerek kurgulanış sırasına göre ele alınır.

Mesaj: Romancının vermeye çalıştığı mesaj, sosyo-kültürel, siyasal-ideolojik ve nihayet insansal-evrensel bağlamlarda tanımlanır. Ancak daha belirgin bir biçimde görülebilmesi için, romanın geçtiği tarihsel-toplumsal durumları araştırıp değerlendirdikten sonra mesaj ortaya çıkarılmalıdır.

Nesnel Harita: Bu çözümlenmeler romanın sınırları içinde kalınarak yapıldıktan sonra, bu kez, romana konu olan tarihsel kişilikler, olaylar ve zaman-mekân hakkında elden geldiğince nesnel bilgiler toplanır. Bunun için dönemin gazetelerine, belgelere ve tanıklıklara başvurulur. Böylece nesnel zaman, mekân ve olayların yapısı, bir başka deyişle haritası çıkartılmış olur.

Edebî Harita ile Nesnel Haritanın Karşılaştırılması: Çalışmanın son adımı olarak edebî ve nesnel haritalar karşı karşıya konularak aralarındaki benzerlik ve ayrılıklar gösterilir. Böylelikle yapıt-toplum ilişkisi, her iki yönden ayrı ayrı araştırılmış olmakla, bu araştırma kendi başına bir bütünlük kazanmış olur.²

* Atatürk Üniv., Fen-Edebiyat Fak., Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü

¹ M. T. Aybek, *Nevâî* (Aktaran D. Ahsen Batur), Ötüken yay., İst. 1995, 447 s.

² bk.: Ömer Naci Soykan, Edebiyat Sosyolojisi İncelemeleri, *Cogito, Kış '95*, s. 175-176.

I. Romanın Edebi Haritası

1. Zaman - Mekân

Romanda kesin bir tarih belirtilmemekle birlikte olaylar, büyük şair Ali Şîr Nevaî'nin hükümdar Hüseyin Baykara'nın sarayında görevlendirilmesiyle başlar ve şairin ölümüyle sona erer. Nevaî, sarayda göreve başladığında yaşı henüz otuz civarındadır. (s.31) Ölüm tarihi ise "*hicri 906. yılın 12. Cemâziyü'l âhirdir.*" (s.445) Bu da milâdî 03 Ocak 1501 tarihine karşılık gelir ki³, Nevaî'nin altmış yaşında öldüğü dikkate alındığında, romandaki olayların milâdî 1501 yılına kadar yaklaşık otuz yıllık bir zaman dilimini kapsadığı görülmektedir.

Öyküdeki olayların büyük bir kısmı Herat'ta muhtelif medrese, saray ve evlerde geçmektedir. Merkezî mekân Herat olmakla birlikte olayların, akış sırasına göre Merv, Esterabat ve Belh gibi ticaret, kültür ve sanat merkezleri ile bu şehirler arasındaki coğrafyaya yayıldığı da görülmektedir.

2. Başlıca Kişiler:

Nevaî : Horasan hâkimi Sultan Ebu'l-Kasım Babur'un adamlarından Gıyaseddin Kickine'nin oğludur. Hüseyin Baykara ile birlikte büyür, aynı okulda okurlar. Yazdığı şiirlerle küçük yaşlarda büyük bir tîne kavuşur. Türkçe şiirlerinde "Nevaî", Farsça şiirlerinde "Fânî" mahlâsını kullanır. "*Ali Şîr, insan düşüncesinin hemen her sahasında geniş malûmat sahibi imiş. Tarih, felsefe ve mantıktan başlayıp tirendazlığa, musikiye kadar hiç bir konuyu ihmal etmemiş.*" (s.21) Bütün müzik makamlarını bilir. İyi bir hattattır. Türkçe'ye büyük emeği geçen şair ayrıca iyi bir devlet adamıdır.

Hüseyin Baykara : Timur'un torunlarından olup, Horasan hükümdarıdır. Tahta çıktığı ilk yıllarda ülkesini adaletle yönetir. Şiir yazmayı ve okumayı sever. Bir zaman sonra kendini içkiye verir. Hem tahtını hem de memleketini tehlikeye düşürecek derecede işret ve sefahata dalar

Sultan Murat : Şehrisebz'li bir taş yontma ustasının oğludur. Üç yaşındayken babasını kaybedince annesinin terbiyesiyle büyüyüp önce kendi şehrinde, sonra Semerkant'ta okur ve Herat'ta eğitimine devam eder. "*Dinî ilimlerden başka matematik, ilm-i nücûm, mantık, edebiyat ve benzeri ilim dallarında da çok geniş bir birikim sağlamıştı.*"(s.8) Gençliğinden itibaren Nevaî'nin himaye ve yardımlarını görür.

Doğanbey : Ataları, Timur zamanında yüksek mevkilere gelmiş bir ailenin çocuğudur. Timur devleti parçalanınca bu ailenin fertlerinin her biri bir yere dağılır. Kendisi de bazı ülkelerde paralı askerlik yapar. Mevki ve şöhret elde edebilmek için

³ Âgâh Sırrı Levend, *Ali Şîr Nevaî*, TDK yay., Ank. 1965, C. I, s.47.

herşeyi yapabilecek birisidir. Acımasız, bileği güçlü ve savaş tekniklerini iyi bilir. İçkiye aşırı derecede düşkündür.

Zeyniddin : Heratlı orta hâlli bir aileye mensup, uzun boylu, ince yapılı, sempatik, hoşsohbet birisidir. Arapça ve Farsçayı mükemmel derecede bilmekte olup bazı ilimlerde hayli mesafe katetmiştir. Ancak uçarlı mizaçlı olduğu, gösterişi, sanatı sevdiği için ilme fazla önem vermez vaktinin büyük kısmını güzel sanatlara ayırır. Hatıryla şöhret kazanmıştır. Güzel sesi vardır ve iyi keman çalmaktadır.

Mecdidin Muhammed : Şahruh döneminde vezirlik yapan Gıyaseddin Pir Ahmed Havaff'nin oğludur. Mecciddin, Ebu Sâid Mirza döneminde divan kâtipliği yapmış, Hüseyin Baykara'nın yeğeni Mirza Kîçik'in Atabeyi görevinde bulunmuş ve daha sonra türlü hilelerle Baykara'nın başvezirliğine kadar yükselmiştir. Oldukça kibirli, içten pazarlıklı, içki, işret ve paraya düşkün, zalim birisidir.

3. Olay Örgüsü

İlim, kültür, sanat ve ticaret bakımından Herat, Hüseyin Baykara zamanında en parlak dönemlerini yaşamaktadır. Sultan Hüseyin Baykara'nın payitahtı olan bu şehirde dönemin müderrisleri, ilim adamları, sanatçıları meclisler düzenlemekte, eğlenceler tertip etmektedirler. Genç medrese öğrencileri Sultan Murat, Zeyniddin, Alaaddin Meshedi ve yanlarında misafir olarak kalan Doğanbey de bu toplantılara katılır, sohbetleri dinler ve her alanda tecrübe edinmeye çalışırlar. Bir gün Ali Şîr Nevaî'nin şehre geldiği duyulunca şehir halkı ile beraber bu gençler de çok sevinirler. Nevaî sarayda mühürdarlık görevine getirilmiştir. Meteliksiz kalan Doğanbey sonunda bir arkadaşı sayesinde, Baykara'nın yeğeni Mirza Kîçik'in hizmetinde olan Mecciddin Muhammed'in yanında iş bulur. Sultan Murat da bir yolunu bulup medreseden bir hocası aracılığıyla Nevaî ile tanışır ve Nevaî'nin takdirini kazanır. Nevaî, bulunduğu her ortamda çevresindekilere, halka nasıl hizmet edilmesi gerektiğini, iyi bir devlet adamının vasıflarının neler olduğunu, dönemin şairlerince hor görülen Türkçenin güzelliklerini anlatır. Sarayda pervaneci olarak göreve başlayan Mecciddin, zengin bir dostunun hazineye topluca para vermesi isteğine karşılık olarak, toplanacak vergilerin kendilerince tahsil edilmesi konusunda padişahı oyuna getirerek kandırır. Mecciddin, Doğanbey'i de vergi tahsildarlığıyla görevlendirir. Diğer görevliler gibi Doğanbey de halka zulmeder. Bu sırada Baykara, ordusuyla birlikte, isyan çıkaran Muhammed Yadigar'la savaşmak için şehirden ayrılır. Doğanbey vergi için gittiği bir köyde gördüğü dünyalar güzeli Dildar'ı kaçıır. Dildar ve köylüsü Arslankul birbirlerini sevmektedirler. Ağır vergiler yüzünden halkın Herat'ta isyan çıkardığını haber alan Baykara, isyanın bastırılması için Nevaî'yi görevlendirir. Herat'a gelen Nevaî, hiç kan dökülmeden olayları yatıştırarak tekrar Baykara'nın yanına döner. Bir süre sonra Muhammed Yadigar Herat'ı işgal ederek tahta oturur. Baykara, iyice dağılan ordusunu Herat'a çevirir ve bir gece yarısı baskınıyla tahtını kurtarır. Bu baskın sırasında Nevaî olağanüstü bir cesaretle Muhammed Yadigar'ı bizzat kendisi yakalar ve Baykara'ya

teslim eder. Tahtını sağlama alan Baykara içki, işret ve sefahatla gününü gün eder. Çevresini de çıkarıcı bir grup sarmaya başlar. Doğanbey, Dildar'ı cariye olarak Mecdiddin'e peşkeş çeker. Mecdiddin de daha iyi bir mevki uğruna güzel kızı padişaha hediye eder. Nevaî ise iyi bir devlet adamı olarak sürekli halkın dertlerini dinler, çareler bulur, Herat'ı imar etmeye çalışır. Padişahın çevresini saran çıkarıcı grup sürekli Nevaî'yi karalamakla uğraşır. Sonunda Baykara'nın çok sevdiği ve güvendiği Nevaî'den şüphe etmesini sağlarlar. Baykara, Nevaî'nin peşine bir adam takarak onu takip ettirir. Bir sefer için Merv'e giderken onu da yanında götürür. Nevaî, Merv'de iken kendisiyle görülmeye gelen Arslankul'dan Dildar olayını öğrenir. Kız, bir görevliyi yaralayarak saraydan kaçtığı için idamla cezalandırılmak üzeredir. Nevaî yazdığı bir ferman ile güzel kızı sevdiği Arslankul'a kavuşturur. Sultan, maiyetiyle birlikte Herat'a dönünce, Nevaî de Herat'taki günlük işleriyle uğraşmaya devam eder. Baykara bir gün hazinede para kalmadığını duyunca Mecdiddin, Nevaî'yi mütserif olmakla suçlar. Baykara da Nevaî'yi Esterabat'a vali olarak sürgün eder. Mecdiddin, Nevaî'nin yerini alır. Esterabat'ta büyük bir coşkuyla karşılanan Nevaî görevini hakkıyla yerine getirirken Mecdiddin yine boş durmaz ve şairi zehirlemesi için bir aşçı gönderir. Ölümünden son anda kurtulan Nevaî Herat'a döner. Mecdiddin daha önce Nevaî tarafından müderrislik görevine getirilen Sultan Murat'ı rahat bırakmaz ve onun hakkında da dedikodular yayar. Kendi yanında çalışan Doğanbey'i, Baykara'nın en sevdiği oğlu Hatice Begim'den olma Muzaffer Mirza'nın koruma görevliliğine kadar yükseltir. Hatice Begim, Mecdiddin ve Doğanbey üçlüsü, Baykara'dan sonra Muzaffer Mirza'yı tahta oturtabilmek için artık her türlü hile ve entrikaya başvururlar. Derviş Ali (Nevaî'nin kardeşi)'nin Belh'te isyan çıkarması üzerine Mecdiddin görevden alınır, yerine Nizamülmülk getirilir. Derviş Ali isyana devam edince Baykara yanına Nevaî'yi de alarak ordusuyla birlikte Belh'e doğru yola çıkar. Maksudı Derviş Ali'ye destek veren Sultan Mahmut ile savaşmaktır. Baykara daha Belh'e varmadan Derviş Ali ikna edilir ve isyan durdurulur. Baykara kışı Belh'te geçirdikten sonra şehri Nevaî'ye emanet ederek Sultan Mahmut üzerine sefere çıkar. Taraflar birbirini yenemezler ve Baykara Herat'a geri döner. Bu sırada Mecdiddin, Baykara'ya yaklaşmak isterse de Nizamülmülk, Mecdiddin'in hilelerini padişaha bir bir anlatarak önce hapse attırır sonra da Herat'ı terketmesini sağlar. Baykara 1497 yılında büyük bir orduyla tekrar Sultan Mahmut üzerine sefere çıkar. Uzun süren savaştan sonra barış anlaşması imzalarlar ve Sultan Mahmut'un kızını oğluna alarak Belh'e döner. Belh'i şehzade Bediüzzaman'a, Esterabat'ı da şehzade Muzaffer Mirza'ya verir. Baykara'nın, Muzaffer Mirza'yı daha çok sevmesine bir türlü razı olmayan Bediüzzaman bir kaç defa isyan etmek isterse de Nevaî her seferinde olayları tatlılıkla yatıştırır. Babasının tutumunu bir türlü sindiremeyen Bediüzzaman sonunda isyan eder. Baykara'nın ordularıyla savaşarak büyük bir hezimete uğrar. Muzaffer Mirza da Esterabat'ta bulunan Bediüzzaman'ın oğlu Mümin Mirza üzerine yürür. Mümin Mirza'yı tutuklar. Nizamülmülk, Doğanbey ve Hatice Begim'in hazırladıkları bir tezgâh sonucu Mümin Mirza katledilir. Akli sonradan başına gelen Baykara, Nizamülmülk'ü görevinden alarak yerine daha önce saraydan uzaklaştırılmış olan Hoca Efdal'ı getirir. Doğan

Bey'e de tutuklama kararı çıkarırsa da o kaçar. Oğlunun katledilmesini bir türlü affedemeyen Bediüzzaman tekrar isyan çıkarır. Diğer şehzadelerin başlattığı isyanları bastırmak için Baykara'nın Herat'tan ayrıldığı bir zaman başkenti kuşatmaya alır. Şehir halkı Nevaî'nin öncülüğünde şehri savunurken Zeyniddin ölü. Arslankul, kaçmakta olan Doğanbey'le kırdı tesadüfen karşılaşır ve onu öldürtür. Baykara'nın Herat'a döndüğü gün Nevaî fenalaşır ve bir süre sonra ölü. Olaylar Nevaî'nin ölümüyle sona erer.

II. Nesnel Harita

Timur, Herat'ı 1381' de alır ve burası Semerkant'tan sonra ikinci taht şehri olur. Ülke, Timur'un torunları tarafından paylaşılınca bu şehir, Herat (Horasan) Hanedanlığı'nın başkenti olur. Herat padişahları , Timur dahil on bir tanedir. Hüseyin Baykara'nın tahta ilk oturduğundan (Eylül 1469) kısa bir süre sonra Sultan Yadvâr-ı Muhammed isyan ederek Herat'ı ele geçirir (05 Temmuz 1470). Şehir dışında olan Hüseyin Baykara ordusunu Herat'a çevirir ve anı bir baskınla tahtı tekrar ele geçirir. (22 Ağustos 1470) Böylece 36 yıllık saltanat dönemi başlar.⁴

Hüseyin Baykara, saltanatının ilk yıllarında adaletli bir hükümdar, iyi bir yöneticidir. Bir zaman sonra kendini içkiye verir ve iradesinde bir gevşeklik belirir. Oğulları, sipahi ve şehir ahalisi de hep bu vaziyettedir. Aşırı derecede işret ve sefahata dalarlar. Baykara'dan sonra devletin çökmesinin başlıca nedenlerinden biri de budur.

Nevaî, 09 Şubat 1441'de Herat'ta doğar. Dönemin siyasi çalkantıları yüzünden küçük yaşlardan itibaren memleketinden uzak kalır, Baykara tahta çıkınca tekrar Herat'a döner. Ömrünün sonuna kadar Baykara'ya hizmet eden şairin saraydaki ilk görevi "mühtürdarlık"tır. 1472 yılında Emir "divan beyi" olur. İyi bir devlet adamı olarak memleketin her tür sorunuyla ilgilenir. Baykara'nın çevresini saran bir grup, sürekli Nevaî ile uğraşır. Sonradan naipliğe getirilmiş olan Mecdettin bunlardan biridir. Hüseyin Baykara'ya büyük hizmetleri geçmiş olan Nevaî, bazı entrikalar yüzünden 1487 yılında Esterabat'a vali olarak sürgüne gönderilir, 1490 yılında divan beyliği görevinden ayrılarak sadece sultanın nedimi olarak görevini sürdürmeye devam eder.

Mecdettin ihtiras sahibi olduğundan Nevaî onu hiç sevmez. Emirlerden Nizamettin ve Efdalettin de Mecdettin'in aleyhindedirler. Bu iki emirin Baykara'ya şikâyetle bulunmaları üzerine açılan soruşturmada Mecdettin divandaki görevinden alınır, üzerinde yalnız "pervanecilik" görevi kalır. Yine bazı entrikalarla Baykara'nın gözüne giren Mecdettin'in sonradan bütün plânları ortaya çıkar ve Herat'tan kovulur.

⁴ Yılmaz Öztuna, *Devletler ve Hanedanlar*, Kültür Bakanlığı Yayınları., C.I, s. 578- 581.

Birbiri ardınca başgösteren ayaklanmaların bastırılmasında Nevaî büyük hizmetler gösterir. Mûmin Mirza'nın kanlı bir oyun sonucu katledilmesine Baykara ve Nevaî çok üzülürler. Olayın sorumlularından başvezir Nizamettin görevinden alınarak katledilir, yerine Efdalrettin getirilir.

Şair, gittiği her yerde sanat ve ilim adamlarını çevresine toplar ve onları korur. Nevaî, toplumun bütün kesimlerince çok sevilir ve sayılır. Ömrünün sonuna kadar Baykara'ya sadık kalır. 31 Aralık 1500'de, Sultan Hüseyin'in Esterabat'tan dönüşünde, sultanı karşılamaya giderken rahatsızlanır ve 3 Ocak 1501'de ölür.⁵

III. Edebî Harita İle Nesnel Haritanın Karşılaştırılması

Edebî harita ile nesnel harita arasında zaman, mekân, kişilikler ve olay örgüsü bakımlarından tam bir uyum vardır. Nevaî, tarihî bir romandır. Roman, şair Nevaî'nin otuzlu yaşlarından sonra Baykara'nın hizmetinde geçen hayat hikâyesini anlatmaktadır. Nevaî'nin hatırlamalarıyla geriye dönüşler yapılmış, şairin çocukluk ve gençlik yıllarına ait bilgiler de verilmiştir. Nevaî'nin Herat'ta bulunduğu dönem içinde, bu şehrin güzelleşmesi ve gelişmesi için yaptırmış olduğu mahalle, cami, medrese ve külliyyat tarihî kaynaklarla tam bir uyum içindedir. Nevaî'nin kendisi de 1482'de hazırladığı Türkçe "Vakfiye"de bunları birer birer açıklamaktadır.⁶

Romanın akışı içinde Nevaî, bütün alay ve tahkirlere rağmen Türk dilinin güzelliğini, zenginliğini ve bu dile olan hayranlığını bıkmadan, usanmadan çevresindekilere anlatan "millî bilince ermiş insan" portresi çizmektedir. Âgâh Sırrı Levend'in de belirttiği gibi "Muhakemetü'l Lûgateyn" adlı eserini bu amaçla yazmıştır.⁷

Gerek sarayda, gerek Nevaî'nin çevresinde toplananların da tarihî kişiler olduğu görülmektedir. Bu konuda, romanın akışı içinde Nevaî'nin sık sık ziyaret ettiği Molla Abdurrahman Câmî ve minyatürde hayli mesafe katetmiş olan Behzad'ı anmak gerekir.

Yazar, bu tarihî olayları anlatırken olay örgüsünü güzel bir aşk hikâyesiyle süslemiştir. Romanda önemli derecede hacim kaplayan ve tarihî olaylarla iç içe geçmiş bulunan Dildar ile Arslankul aşkı, romanı hem zevkle okunur hâle getirmiş hem de diğer zalim yöneticiler ile Nevaî'yi karşılaştırmak açısından yazarın vermek istediği mesajın daha anlaşılır olmasını sağlamıştır.

⁵ bk. Âgâh Sırrı Levend, *Ali Şir Nevaî*, TDK yay., Ank. 1965, C. I, s. 29-47; Osman Nuri Ekiz-Müslim Ergül-Vahap Kabahasanoğlu-Zekeriya Nıkbay-Yalçın Tokar -Atilla Yayım, *Çağatay Edebiyatı ve Ali Şir Nevaî*, Tokar yay., İst. 1984, s. 91-94; Kemal Eraslan, *XV. Yüzyıl Çağatay Edebiyatı, Başlangıcından Günümüze Kadar Büyük Türk Klasikleri*, Ötüken-Söğüt Yay., İst. 1986, C. 3, s. 107-109; Günay Kut, Nevaî mad., *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İst. 1989, C.2, s. 449-453.

⁶ Âgâh Sırrı Levend, *A.g.e.*, C. I, s. 224-226.

⁷ Âgâh Sırrı Levend, *A.g.e.*, C. I, s. 191-194.

IV. Mesaj

Yukarıda, romanın konusunun, Ali Şîr Nevaî'nin bir dönemden sonraki hayat hikâyesi olduğunu belirtmiştik. Yazar, Ali Şîr Nevaî'nin sadece edebî yönünü anlatmakla kalmayıp, onun devlet idareciliği, Türk diline olan sevgisi, hat ve musikiye olan yatkınlığı, her türlü sanata ve sanatçılara düşkünlüğü, olayları kavrama ve çözmedeki üstün kabiliyeti, alçak gönüllülüğü, kin ve intikam duygularından bir o kadar uzaklığı ve bütün bu vasıflarından dolayı döneminde ne kadar etkili bir insan olduğu konularında okuyucuya mesaj niteliğinde doyurucu bilgiler vermektedir.

Hüseyin Baykara'nın sıkıntılı ve zor durumda kaldığı zamanlarında imdadına hep Nevaî yetişir. Başta Hüseyin Baykara olmak üzere bütün devlet erkânının aşırı derecede işret ve sefahata dalmış olmalarından kaynaklanan problemlerin en son Nevaî'de çözümlenmesi, romanda mesaj içerikli hâkim iki unsurdan birisidir. İkinci unsur da Nevaî'nin Türk diline olan sevgi ve hizmetidir ki; yazar, bu konuda şairin düşüncelerini yine onun ağzından sohbet ortamlarında sık sık nakletmektedir:

"- Biz Acem dilinin kudret ve ehemmiyetini, o dilde yazılan eserlerin güzellik ve salâbetini hiç bir zaman inkâr etmedik. Ta çocukluktan başlayıp Acem dilinde kalem oynattık. Ama kendi dilimizin daha üstün olduğu bizim için ulu bir hakikattir. Biz çocukluğumuzda bu aşkı gönlümüze sindirmişiz ve ölünceye kadar da sindirmeye devam edeceğiz! Şehirleri, köyleri, sahra ve dağları dolduran ulusumuz, uruk ve oymaklarımız var. Bu halkın kendi zevki, kendine göre bir anlayış tarzı var. Biz halkımızın zevkini ve tabiatını nazar-ı itibara alıp, onun öz dilinde kalem oynatalım ki, gönlü fikir gülleri ile dolsun. ...Acem dili hayranları, onun daha fasih bir dil olduğunu ispat etmek için kendilerini parolasalar bile, bizim dilimizin genişliği ve hüsn-ü zenginliği karşısında ağızlarını açmaktan âciz kalırlar!.."(s. 143-144)

Dildar ile Arslankul'un aşkı ve bu iki sevgilinin birbirlerinden ayrı düşmeleri, romanın en dramatik bölümlerini oluşturmaktadır. İki sevgili, aşklarını anlayabilecek hissiyat sahibi bir el aramaktadırlar. Sonunda imdatlarına Nevaî yetişir. Yazar, bu iki sevgiliyi "...hamsesindeki mesnevilerin hemen hepsinde aşka ayrı bölümler ayırması, onun yüceliğini belirtmeğe çalışmış"⁸ olan Nevaî aracılığıyla birbirlerine kavuşturarak şairin ayrı bir yönünü de gözler önüne sermektedir.

⁸ Âgâh Sırrı Levend, A.g.e., C. I, s. 249.

